

Damir Kalogjera

BILJEŠKA O ORWELLU I ENGLISKOM JEZIKU U 1984. GODINI

UDK 820.07

Stručni članak. Primitljen 15. 11. 1984.

U brojnim napisima o Orwellu, zapravo u orwellovskoj industriji u 1984. godini, od Moskve do New Yorka, govorilo se, razumljivo, najviše o romanu *Tisuću devetsko osamdeset i četvrta*, o njegovim umjetničkim, sociološkim i političkim vidovima i o tome koliko se to mučno proročanstvo ispunilo ili nije.

No ne smijemo zaboraviti da je Orwell bio uvijek preokupiran engleskim jezikom, i o tome pisao, a da je vrhunac tog zanimanja izmišljeni *Newspack*, tobožnji jezik budućnosti. Zbog oba razloga privukao je i pažnju lingvista.

Orwellu su riječi bile izvanredno važne i neke je upravo mrzio. Prije svega mrzio je zvuk vlastitog imena, koji je, po njemu, tipičan za višu klasu. I tako je od Erica A. Blaira za javnost postao George Orwell. Mrzio je duge, učene riječi. Povezivao ih je s onim obilježjima suvremene kulture koja su mu bila odvratna, na prvome mjestu manipuliranje riječima da bi se prikriilo ili iskrivilo značenje. Rano je počeo pisati o jeziku, pa je u eseju *Propaganda i demotski govor izrazio* »uvjerenje da su politička sloboda i jednostavnost jezika blisko povezane« (Crick 1980:344; citirano prema Quirku 1984:211). To dakako ne mora biti tako. No njegovi stavovi o jeziku postaju poznati i mnogo citirani pošto je 1946. objavio esej *Politika i engleski jezik*. Nije lako ustanoviti zašto je taj napis postao toliko popularan. U njemu Orwell obračunava sa stilom nekoliko poznatih i nekoliko anonimnih autora, obarajući se na upotrebu »umirućih metafora« (npr. toe the line), na dulje fraze umjesto kraćih glagola, navodno zbog lijenosti (npr. make contact), na »pretenciozne riječi (npr. categorical, virtual), na riječi bez značenja koje svatko tumači na svoj način (npr. democracy). Sve je to bilo poznato iz ranijih sličnih pokušaja i uputa ljudima, koji su, kao i Orwell, vjerovali u »jednostavan jezik« (plain language). Najpoznatiji među njima bila su braća Fowler, autori cijenjenog ali konvencionalnog savjetnika *The King's English*. Tvrdi se da je »čitav napis malo više od proširenih maksima koje se nalaze na prvoj stranici knjige *The King's English* braće Fowlera iz 1906« (Quirk 1983:212).

S lingvističkom stajališta teško je prihvatiti vjerovanje da će se uporabom jednostavnih riječi popraviti loše stanje engleskog jezika. Isto je tako teško prihvatiti implikaciju da jednostavne riječi znače točno ono što kažu i da se sve može izreći jednostavnim riječima, koje svaki običan govornik tog jezika razumije, jer sve te riječi odražavaju prepoznatljivu stvarnost (v. Harris 1984: 17). Čini se da tu nisu u pitanju složene ili jednostavne riječi, a nije ni loše stanje engleskog jezika. Loše može biti samo s onima koji govore engleskim jezikom, njihovim namjerama i njihovom upotrebom jezika. Oni jezikom mogu izricati istinu, prikrivati je ili iskrivljavati. Jednostavnim se riječima može manipulirati kao i složenima, što je i sam autor učinio tvorbom komparativa od pridjeva apsolutnog značenja u često citiranoj izreci iz romana

Životinjska farma »some are more equal than others« (neki su jednakiji od drugih) (Quirk 1984:212).

Pa ipak, Orwell je za svoj stav prema jeziku uspio zainteresirati široku publiku. Čini se da je tome pridonio njegov ugled što ga je stekao kao odličan i angažiran prozni pisac, ali i duhovite generalizacije kojima je popratio svoje precepte, posebno o jeziku tekuće politike, npr: »Ortodoksnost bilo koje boje čini se da zahtijeva bezživotni imitativni stil« (Orwell, 1946, 1957:152).

»U naše vrijeme politički govor i pisanje dobrim su dijelom obrana neobra-njivog« (Ibid.: 153).

»Nebranjena sela napadaju iz zraka, stanovnike tjeraju iz njihovih domova, stoku mitraljiraju, kolibe pale zapaljivim mecima: to se zove *pacifikacija*« (Ibid.: 153).

Orwell je jednoj cijeloj generaciji skrenuo pozornost da se jezikom mora odgovorno služiti. I u tome je njegova velika zasluga, a ne u originalnosti i lingvističkoj zasnovanosti njegovih uputa.

Zaintrigiran suptilnom uporabom jezičnih sredstava zbog propagande, Orwell je pokušao zamisliti dokle bi se jezik mogao eksploatirati kad bi ga neka apsolutna vlast toliko »preparirala« da bi svoje podanike mogla neprestano držati u zabludi, a pri tome im onemogućiti da o vlasti kritički misle. Tako će u romanu *Tisuću devetsto osamdeset i četvrta* nastati *Newspeak*, osakaćeni engleski, iz kojeg će se izbaciti neke riječi, drugima će se ograničiti značenje, gramatika će se pojednostavniti, dodat će se niz novih složenica i sve to samo zato da bi se i misao osakatila i da bi postalo nemoguće izreći bilo kakvu sumnju ili kritiku vlasti. Ako se ograniči značenje npr. pridjeva »equal« (jednak, ravnopravan) na isključivo fizičke komponente visine snage i sl. i ako se odbace sve društvene asocijacije koje ta riječ nosi, rečenica »Svi smo jednaki« gubi smisao, bespredmetna je, kao što bi bila i tvrdnja »Svi smo ričokosi« (Orwell, 1951, Apendix). Ovo je samo pojednostavnjen detalj niza zahvata u engleski jezik, *Oldspeak*, koje je mogao izmisliti samo stras-tveni pratilac propagandnih poteza u jeziku.

Artificijelni jezik *Newspeak* sigurno je pridonio ionako zastrašujućem djelovanju ove knjige, posebno na izvorne govornike engleskog jezika koji-ma je nepojmljivo da im netko naređuje kako će govoriti. U zemljama en-gleskog jezika nije nikada postojala neka akademija koja bi propisivala je-zičnu uporabu.

Srećom *Newspeak* nema izgleda za opstanak. Veza između jezika i mi-šljenja vrlo je složena i ukidanjem neke riječi ne ukida se misao. Ako je zabranjena riječ, ne može se zabraniti metafora koja je karakteristična za jezične operacije (Quirk 1983:214). Ako se zabrane neke komponente značenja riječi »equal«, metaforička će upotreba neke druge dopuštene riječi omogu-ćiti da se izrazi kako smo svi jednaki, ne samo po visini. Ovime se ne isklju-čuje suptilno djelovanje propagande na one umove koji ne vide igru jezičnim sredstvima. No jezik, zbog svojih zakona, čini da to djelovanje može biti samo privremeno.

Preko *Newspeaka* Orwell je unio u engleski jezik niz novih riječi, od kojih su neke postale dio svakodnevne upotrebe, često puta, i normalno, u novim značenjima koja im autor nije bio dao. *Newspeak doublethink* i neke druge ušle su u sve »ozbiljne« rječnike engleskog jezika, a ne treba ni spo-mentuti da su dio političkog rječnika na raznim stranama barikada. Te su ri-ječi zadale mnogo muke prevodiocima ovoga romana na stotine jezika. Tako

smo i dobili naš *novogovor* i *novozbor* (prvi se pojavio već i u naslovu jedne knjige'). U našoj zemlji roman *Tisuću devetsto osamdeset i četvrta* preveden je prvi put 1967. na slovenski, 1968. na hrvatski ili srpski, 1980. na albanski u Prištini (Puhar 1984:1159).

¹ Josip Pavičić, *Novogovor*.

LITERATURA

- Roy, Harris, »The Misunderstanding of Newspeak«, *TLS* 6 Jan. 1984, str. 17.
George, Orwell, 1984, The New American Library, 1951.
George, Orwell, *Animal Farm*, The New American Library, 1946.
George, Orwell, »Politics and the English Language«, u: *Selected Essays*, Penguin, 1957, 1960.
Alenka, Pudar, »Orwell in Yugoslavia«, *TLS* 12 Oct. 1984, str. 1159.
Randolph, Quirk, »Orwell and 'Language Engineering'«
The Journal of English Language and Literature, Vol. 29, No. 1, Spring 1983;
The English Language and Literature Association of Korea.

A NOTE ON ORWELL AND THE ENGLISH LANGUAGE IN 1984

Summary

At least two linguists who have written on Orwell's attitudes to the use of English and on his Newspeak have pointed out that the former was not original and the latter linguistically naive.

The former consisted in repeating what had been said earlier about the advantages of »plain language« and the latter simplified the relations between word and thought. In spite of this both ideas have been very influential.

This may be due to the fact that Orwell's prescriptions concerning the use of language were accompanied by some witty and memorable generalizations, and that his Newspeak brims with details characteristic of the language of propaganda that could have been spotted only by one who devoted much thought to it.